

Inhoud

Voorwoord – 9

DEEL 1 DIAGNOSTIEK, BEHANDELING EN GEDRAGSADVISING

Hoofdstuk 1

In vogelvlucht – 13

S.P.J. van Alphen, A.C. Videler, F. Bouckaert, R.C. Oude Voshaar

Hoofdstuk 2

Levensloopperspectief – 25

M.J.H. Legra, I. Debast, S.P.J. van Alphen

Hoofdstuk 3

Descriptieve en structurele diagnostiek – 37

S.D.M. van Dijk, J.J.L. Derksen, F. Bouckaert, S.P.J. van Alphen

Hoofdstuk 4

Testdiagnostiek – 53

G. Rossi, I. Debast, S.P.J. van Alphen

Hoofdstuk 5 Indicatiestelling – 67

A.C. Videler, S.P.J. van Alphen

Hoofdstuk 6

Psychologische behandeling – 81

A.C. Videler, J.A.A.M. van de Sande, S.P.J. van Alphen

Hoofdstuk 7

Therapeutische relatie en gehechtheid – 103

S. Soenen, J. Adriaensen, F. Bouckaert

Hoofdstuk 8

Medicamenteuze behandeling – 115

W.A.A.J. Garenfeld, S. Sobczak, F. Bouckaert, T.J.M. Ingenhoven

Hoofdstuk 9

Effectmeting – 133

A.C. Videler, I. Debast, G. Rossi, M.M.P.G. Bocken, S.P.J. van Alphen

Hoofdstuk 10
Systeemtherapie – 149
L. van de Ven, A.C. Videler

Hoofdstuk 11
Mediatetherapie – 159
R.J.G.M. Geelen, D. Verburg

DEEL 2 COMORBIDITEIT

Hoofdstuk 12
Neurocognitieve stoornissen – 171
E. Dierckx, S.C. van Nieuwenhuizen, R.C. Oude Voshaar

Hoofdstuk 13
Psychotische stoornissen – 187
P.D. Meesters, F. Bouckaert, M.L. Stek

Hoofdstuk 14
Stemmingsstoornissen – 197
R.C. Oude Voshaar, A.C. Videler, F. Bouckaert, S.P.J. van Alphen

Hoofdstuk 15
Angststoornissen – 213
R.C. Oude Voshaar, A.C. Videler, F. Bouckaert, S.P.J. van Alphen

Hoofdstuk 16
Somatisch-symptoomstoornissen – 227
M.A. Ouwens, S.P.J. van Alphen, R.C. Oude Voshaar, A.C. Videler

Hoofdstuk 17
Verslavingsproblematiek – 241
R.C. Oude Voshaar, A. Haekens

Hoofdstuk 18
Autismespectrumstoornissen – 253
S.M.J. Heijnen-Kohl, H.M. Geurts, A.C. Videler, R.M.H.J. Wilting, S.P.J. van Alphen

Hoofdstuk 19
Kwetsbare ouderen – 265
T.J.E.M. Bakker, J. Collet, J.M.A. van den Brink, R.C. Oude Voshaar

DEEL 3 SPECIFIEKE ZORGSECTOREN

Hoofdstuk 20

Huisartsenpraktijk en generalistische basis-ggz – 279

H.P.J. Barendse, K.A.P. Penders, J.F.M. Metsemakers, S.P.J. van Alphen

Hoofdstuk 21

Specialistische en hoogspecialistische ggz – 289

S.P.J. van Alphen, H. van As, G.J.J.A. Engelen, A.C. Videler

Hoofdstuk 22

Verpleeghuizen, verzorgingshuizen en extramurale thuiszorg – 297

R.J.G.M. Geelen, T.J.E.M. Bakker, R.C. Oude Voshaar

Bijlage

Persoonlijkheidstests en -interviews – 309

Afkortingen – 321

Personalia – 325

Register – 327

Voorwoord

Lange tijd heeft het adagium *you can't teach an old dog new tricks* de klinische praktijk in de ouderenzorg beïnvloed. Zeker voor persoonlijkheidsstoornissen, die per definitie gekarakteriseerd worden als duurzaam, star of inflexibel. De laatste jaren is het tij echter gekeerd. Zowel in de klinische praktijk als in wetenschappelijk onderzoek is behoorlijke vooruitgang geboekt in de diagnostiek en behandeling van persoonlijkheidsstoornissen bij ouderen. Het idee dat persoonlijkheidsstoornissen met het ouder worden spontaan uitdoven is inmiddels achterhaald. Persoonlijkheidsstoornissen persisteren niet alleen met regelmaat in de derde en vierde levensfase, ze kunnen zelfs voor het eerst zichtbaar worden in de laatste levensfase. Persoonlijkheidsdiagnostiek bij ouderen krijgt steeds meer handen en voeten in de geestelijke gezondheidszorg en de eerste effectstudies wijzen zelfs op therapeutisch optimisme. Maar wellicht nog belangrijker zijn de reacties van onze patiënten na een inzichtgevende vorm van individuele of groepstherapie; 'Had ik deze behandeling maar veertig jaar eerder gekregen', of: 'Na jarenlange behandeling in verschillende instellingen voel ik me nu eindelijk serieus genomen'.

Kortom, er gloort hoop aan de horizon voor deze ouderen, maar specifieke expertise is wel vereist. Wij hopen dan ook met dit handboek een bijdrage te leveren aan de kennisontwikkeling op het gebied van ouderen met persoonlijkheidsstoornissen. Dit handboek bestaat uit drie delen. Deel 1 geeft zowel een *evidence-based* als een *practice-based* overzicht van belangrijke levensloopaspecten en (test)diagnostische kenmerken, en van de kenmerken van psychotherapie, farmacotherapie en mediatietherapie bij persoonlijkheidsstoornissen die specifiek op ouderen betrekking hebben. Omdat persoonlijkheidsstoornissen vaak gepaard gaan met comorbiditeit die de diagnostiek en behandeling compliceert, is deel 2 geheel gewijd aan de belangrijkste psychische stoornissen bij ouderen met persoonlijkheidsstoornissen. Deel 3 staat in het teken van de ketenzorg; het beschrijft belangrijke segmenten van de (geestelijke) gezondheidszorg voor ouderen en de diagnostische en therapeutische interventies die daarbinnen specifiek zijn.

In dit handboek benadrukken we de multidisciplinaire aanpak bij ouderen met persoonlijkheidsstoornissen die ook aandacht besteedt aan het systeem van de patiënt, dat zowel uit mantelzorgers als uit zorgprofessionals kan bestaan. In vignetten wordt de thematiek rijkelijk geïllustreerd vanuit de klinische praktijk.

Tot slot zijn we als redactie zeer verheugd met het feit dat een groot aantal gerenommeerde Nederlandse en Belgische experts bereid waren een bijdrage te leveren aan dit handboek.

De redactie,

prof.dr. S.P.J. van Alphen

prof.dr. R.C. Oude Voshaar

prof.dr. F. Bouckaert

dr. A.C. Videler